

## Ιστορία Α Λυκείου 2

### Μουσική μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στην Ευρώπη

Ο **ολικός σειραιοσμός** ήταν μια τεχνική μουσικής σύνθεσης που προέρχεται από το δωδεκάφθογγο σύστημα της δεύτερης σχολής της Βιέννης. Ο ολικός σειραιοσμός χρησιμοποιεί σειρές όχι μόνο στους φθόγγους αλλά και σε πολλούς άλλους παραμέτρους της μουσικής όπως η ένταση, η άρθρωση, η διάρκεια, το ηχόχρωμα κ.α. Ο ολικός σειραιοσμός εισήγαγε έτσι μια παραμετροποίηση αλλά και αυτοματοποίηση της μουσικής σύνθεσης. Για τους συνθέτες αυτής της σχολής που ονομάζεται και "σχολή του Ντάρμσταντ" πηγή έμπνευσης ήταν η πολύ λιτή σειραιοσκή (δωδεκάφθογγη) μουσική του Άντον Βέμπερν" αλλά και η ιεροτελεστία της άνοιξης του Στραβίνσκι όσον αφορά την πρωτότυπη χρήση του ρυθμού.

**Ολιβιέρ Μεσσιάν (1908-1992)** Ο Ολιβιέρ Μεσσιάν ήταν Γάλλος συνθέτης που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη μουσική μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Ήταν ο καθηγητής πολλών νεότερων συνθετών όπως του Μπουλέζ, Στοκχάουζεν και Ξενάκης. Ο Μεσσιάν ενδιαφερόταν πολύ για το ηχόχρωμα της μουσικής στην παράδοση του ιμπρεσιονισμού. Ένα από τα πρώτα του σημαντικά έργα γράφτηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης ("Κουαρτέτο για το τέλος του χρόνου" 1940). Έγραψε το πρώτο κομμάτι όπου εφαρμόστηκε η τεχνική του ολικού σειραιοσμού ("Τρόποι αξιών και εντάσεων" 1948). το κομμάτι αυτό επηρέασε πολλούς συνθέτες αλλά ο Μεσσιάν δεν ασχολήθηκε με τον ολικό σειραιοσμό. Εισήγαγε πολλά εξωτικά στοιχεία στη μουσική, τον ενδιέφερε πολύ το χρώμα στη μουσική, ο ρυθμός και μεταγραφές ήχων των πουλιών. Έγραψε επίσης πολλά έργα με αναφορές στην χριστιανική καθολική πίστη.

#### **Πιέρ Μπουλέζ (1925-2016)**

Ο Πιέρ Μπουλέζ ήταν Γάλλος συνθέτης και ο φανατικότερος οπαδός του ολικού σειραιοσμού και πήγε την τεχνική αυτή στα άκρα με έργα όπως οι Δομές I και II για δύο πιάνα και το έργο "Το σφυρί χωρίς αφέντη" για μικρό σύνολο και φωνή. Ο Μπουλέζ αναθεωρούσε συχνά τα έργα του και σταδιακά εγκατέλειψε την σύνθεση και ασχολήθηκε περισσότερο με την διεύθυνση ορχήστρας.

#### **Κάρλχαιντς Στοκχάουζεν (1928-2007)**

Ο Στοκχάουζεν ήταν Γερμανός συνθέτης που ξεκίνησε κι αυτός να γράφει στα πλαίσια του ολικού σειραιοσμού με έναν πολύ μεθοδικό τρόπο χωρίς ποτέ να τον εγκαταλείψει εντελώς. Τα πρώτα του έργα χαρακτηρίζονται από έναν "ποιντιλιστικό" τρόπο γραφής (γραφή με σημεία από ήχους) όπως τα Punkte και Kontra-Punkte για ορχήστρα. Ήταν επίσης από τους πρωτοπόρους της ηλεκτρονικής μουσικής χρησιμοποιώντας κυρίως ηλεκτρονικούς ήχους παραγόμενους από συνθεσάιζερ. Σημαντικά έργα είναι το Kontakte για πιάνο, κρουστά και ηλεκτρονικούς ήχους, η ηλεκτρονική μουσική "Το τραγούδι των νεαρών", η όπερα "Licht" και πολλά άλλα έργα όπου συνεχώς δοκίμαζε νέες ιδέες. Ο Στοκχάουζεν ήταν υπέρμαχος μιας μουσικής φόρμας που ονόμασε "Moment form" όπου κάθε στιγμή του έργου μπορεί να θεωρηθεί ισάξια με οποιαδήποτε άλλη και η γραμμική μουσική αφήγηση ως ένα βαθμό απορρίπτεται.

#### **Μουσική με ηχητικές μάζες ή ηχητικές επιφάνειες**

Η μουσική με ηχητικές μάζες ήταν μια αντίδραση απέναντι στον ολικό σειραιοσμό. Σημαντικότερος εκπρόσωπός της ήταν ο Έλληνας συνθέτης Γιάννης Ξενάκης ο οποίος σε ένα άρθρο του έκανε κριτική στον ολικό σειραιοσμό λέγοντας ότι το ανθρώπινο αυτί δεν μπορεί να αντιληφθεί τις περίπλοκες σειρές διαφορετικών παραμέτρων στην μουσική και αντίθετα αντιλαμβάνεται ένα σύνολο από ήχους με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που μπορούν να οριστούν μέσω των μαθηματικών και της στατιστικής. Ο Ξενάκης ονόμασε τη μουσική του με τον όρο "Στοχαστική" με την μαθηματική έννοια του όρου (η συσσώρευση πολλών γεγονότων οδηγεί στην δημιουργία

ηχητικών μαζών που καθορίζονται από νόμους των πιθανοτήτων). Το έργο που ξεκίνησε αυτό το ύφος μουσικής ήταν το έργο "Μεταστάσεις" του Ξενάκη γραμμένο το 1954. Δυο ακόμα ευρωπαίοι συνθέτες ακολούθησαν το παράδειγμα του Ξενάκη. Ο Ούγγρος Γκιόργκι Λίγκετι με το έργο του "Ατμόσφαιρες" 1961 εισάγει τον όρο μικροπολυφωνία και ο Πολωνός Κρίστοφ Πεντερέτσκι με το έργο του "Θρήνηδια για τα θύματα της Χειροσίμας" 1961 ακολουθεί παρόμοιες μεθόδους.

### **Γιάννης Ξενάκης (1922-2001)**

Ο Γιάννης Ξενάκης γεννήθηκε στη Ρουμανία από Έλληνες γονείς και σπούδασε στο πολυτεχνείο της Αθήνας. Συμμετείχε στον εμφύλιο πόλεμο και τραυματίστηκε στο μάτι στα Δεκεμβριανά. Εξορίστηκε από την Ελλάδα και κατέφυγε στο Παρίσι όπου έγινε μαθητής του Ολιβιέρ Μεσσιάν ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με την μοντέρνα αρχιτεκτονική. Το πρώτο του επίσημο έργο είναι το έργο "Μεταστάσεις" για ορχήστρα που κάνει μεγάλη εντύπωση για τον πρωτοποριακό του χαρακτήρα. Ο Ξενάκης επηρεάζεται τόσο από την σύγχρονη αρχιτεκτονική, όσο και την μουσική αλλά και από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και σκέψη. Τα έργα του συνήθως ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες και θεωρίες που προέρχονται από τα μαθηματικά με σκοπό τον αυστηρό έλεγχο του τυχαίου μέσω της λογικής. Έγραψε πολλά έργα για κρουστά καθώς και τα πρώτα έργα που παράχθηκαν με την βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών (ST-4, για κουρτέτο εγχόρδων) δημιουργώντας το νέο είδος της αλγοριθμικής μουσικής και ήταν και πρωτοπόρος της ηλεκτρονικής μουσικής όπου χρησιμοποίησε "σμήνη" ή "νέφη" συνθετικών ή προηχογραφημένων ήχων με σκοπό να παράγει περίπλοκες ηχητικές επιφάνειες (Concret-PH, Bohor κ.α.). Συνδύασε επίσης ήχο και φως για έργα που ονόμασε "Πολύτοπα".

### **Γιάννης Χρήστου (1926-1970)**

Ο Γιάννης Χρήστου ήταν Έλληνας συνθέτης που χρησιμοποίησε τον ολικό σειραισμό στην Ελλάδα αλλά σύντομα ακολούθησε έναν προσωπικό πρωτοποριακό δρόμο με επιρροές από το κίνημα Fluxus, και την ψυχολογία του Γιούνγκ. Τα έργα του σταδιακά ξεφεύγουν από παραδοσιακές συμβάσεις και επιδιώκουν να δημιουργήσουν ένα είδος δρώμενου όπου ο εκτελεστής έχει και ρόλο ηθοποιού. Το μεταφυσικό στοιχείο είναι έντονο στη μουσική του όπως και στην μουσική του φίλου του Ιταλού συνθέτη Τζιασίντο Σέλσι (1905-1988) ο οποίος χρησιμοποιούσε ελάχιστες νότες για να γράψει έργα με τελετουργικό χαρακτήρα.

### **Συγκεκριμένη μουσική (musique concrete)**

Συγκεκριμένη μουσική είναι ένα είδος ηλεκτρονικής μουσικής που χρησιμοποιεί ηχογραφήσεις κυρίως φυσικών ήχων και παράγεται μέσω της επεξεργασίας αυτών και του συνδυασμού τους (κολάζ). Στην αρχή το μέσο παραγωγής της ήταν μαγνητοταινίες ηχογράφησης και διάφορα έργα που παρείχαν τα στούντιο της εποχής εκείνης. Η μουσική αυτή δημιουργήθηκε στην Γαλλία την δεκαετία του 1950 από τους Πιέρ Σαιφέρ και Πιέρ Ανρύ που θεωρούνται και πρωτοπόροι του είδους. Η συγκεκριμένη μουσική αντιπαραβάλεται στην αρχή με την συνθετική μουσική (ηλεκτρονική μουσική που παράγεται από ηλεκτρονικές γεννήτριες ήχου) που ξεκίνησε από την Γερμανία. Η ζωντανία του ηχοχρώματος των ηχογραφημένων φυσικών ήχων την ξεχωρίζει από τον πιο ψυχρό ηλεκτρονικό ήχο της συνθετικής μουσικής αλλά θεωρείται πιο δύσκολη στην οργάνωσή της ιδίως με τα μέσα της εποχής.

### **Μουσική στη Σοβιετική ένωση**

Στην Σοβιετική ένωση το κομμουνιστικό κόμμα ορίζει ως επίσημη αισθητική τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό και έτσι οι έντονες πρωτοποριακές τάσεις της Ρώσικης μουσικής των αρχών του 20ου αιώνα εξαφανίζονται σταδιακά. Δύο σημαντικοί συνθέτες ξεχωρίζουν στην Σοβιετική ένωση και καταφέρνουν να διατηρήσουν το προσωπικό τους ύφος χωρίς να έρθουν σε ρήξη με την κυρίαρχη αισθητική γραμμή. Ο Ντμίτρι Σοστακόβιτς (1906-1975) που γράφει πολλές συμφωνίες και αρκετά

έργα με αναφορές στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και ο Σεργκέι Προκόφιεβ (1891-1953) με ένα προσωπικό στυλ με αναφορές στον νεοκλασικισμό.

### **Μουσική στην Αμερική**

Στις Ηνωμένες πολιτείες Αμερικής παρουσιάζεται μια μίξη ευρωπαϊκών ιδεών για τη μουσική μαζί με μουσικές επιρροές από την Αφρική και την Καραϊβική. Η μουσική τζαζ δημιουργήθηκε ως ένα βαθμό από τα πρώιμα μπλουζ των μαύρων και το ραγκταιμ. Η τζαζ είχε την δικιά της εξέλιξη και επηρέασε και τη μουσική στην Ευρώπη. Τα ευρωπαϊκά μουσικά ρεύματα πέρασαν ωστόσο στις Ηνωμένες πολιτείες (ο Στραβίνσκι και ο Σαίνμπεργκ άλλωστε μετακόμισαν στις Ηνωμένες πολιτείες λίγο πριν τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο). Ο συνθέτης Ααρν Κόπλαντ θεωρείται από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του νεοκλασικισμού στην Αμερική, που τον συνδύασε συχνά με στοιχεία της αμερικανικής λαϊκής παράδοσης.

Στην Αμερική υπήρξε πριν τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μια γενιά συνθετών που πειραματίστηκαν με νέες φόρμες και ήχους όπως ο Charles Ives, Henry Cowell (δημιουργός συγχορδίων κλάστερ στο πιάνο), Conlon Nancarrow (με πολλά έργα για μηχανικό πιάνο), George Antheil (έγραψε το πρωτοποριακό έργο "Μηχανικό Μπαλλέτο" επηρεασμένος από την πρώιμη μουσική του Στραβίνσκι), ο Harry Partch (δημιουργεί δικά του όργανα που δεν έχουν σχέση με τα ευρωπαϊκά) κ.α. Σημαντικότερος και φανατικός εκπρόσωπος του ολικού σειραισμού στην Αμερική ήταν ο συνθέτης και μαθηματικός Μίλτον Μπάμπιτ ο οποίος ασχολήθηκε επίσης με ηλεκτρονική μουσική γραμμένη για συνθετικούς ήχους. Η ηλεκτρονική μουσική αναπτύσσεται σταδιακά και στην Αμερική όπου παράγονται και νέα πρωτοποριακά μοντέλα συνθεσάιζερ (μηχανήματα που παράγουν συνθετικούς ήχους). Ο συνθέτης Morton Subotnick ήταν από τους πρωτοπόρους της μουσικής για συνθεσάιζερ.

### **John Cage (1912-1992)**

Από τους σημαντικότερους αμερικανούς συνθέτες μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ήταν ο John Cage. Ακολούθησε ένα προσωπικό στυλ με συνεχείς πειραματισμούς. Είναι δημιουργός της έννοιας του τυχαίου (indeterminacy) στη μουσική καθώς και ως ένα βαθμό της έννοιας της "πειραματικής μουσικής". Τα πρώτα του έργα είναι γραμμένα για κρουστά, πιάνο και **προετοιμασμένο πιάνο**, όπου τοποθετεί διάφορα αντικείμενα μέσα στις χορδές του πιάνου με σκοπό να δημιουργήσει ένα κρουστό όργανο που μοιάζει με παραδοσιακή ορχήστρα Γκαμελάν της Ινδονησίας. Το 1951 γράφει το κομμάτι για πιάνο "Μουσική των αλλαγών" (Music of changes) με τη βοήθεια του Ι Τσινγκ ενός κινέζικου βιβλίου και προτείνει την τυχαιότητα στη μουσική ως εναλλακτική του ολικού σειραισμού. Ο John Cage επηρεάζεται από το κίνημα **Fluxus** (όπως και ο Στοκχάουζεν) όπου η μουσική αποκτά χαρακτήρα happening και πολλές πρωτοποριακές ιδέες που προέρχονται από τον ντανταισμό και τον φουτουρισμό των αρχών του αιώνα (κινήματα που ξεκίνησαν στην Ιταλία και τη Γαλλία κυρίως) εφαρμόζονται. Στα πλαίσια των ιδεών αυτών ο John Cage γράφει και το έργο 4.33' όπου ο εκτελεστής ουσιαστικά παίζει μια παύση για 4 λεπτά και 33 δευτερόλεπτα. Το έργο υποτίθεται ότι περιέχει οτιδήποτε ακούγεται την ώρα της εκτέλεσης και εκφράζει την ανυπαρξία της σιωπής.

### **Μινιμαλισμός**

Ένα νέο κίνημα ξεκινάει στις Ηνωμένες πολιτείες στη δεκαετία του 1960 και 1970 και σταδιακά εξαπλώνεται και στην Ευρώπη (κυρίως στην Αγγλία) ως αντίδραση στην πολυπλοκότητα της μουσικής στην Ευρώπη. Ο συνθέτης La Monte Young επηρεασμένος από το κίνημα Fluxus αλλά και την μουσική του Anton Webern και την ινδική μουσική, γράφει κάποια έργα που περιλαμβάνουν ελάχιστο ήχο. Το έργο του Composition 1960 #7 περιλαμβάνει απλά ένα διάστημα πέμπτης με τις οδηγίες να κρατηθεί για πολύ ώρα. Ο συνθέτης Terry Riley, επίσης με παρόμοιες επιρροές γράφει το έργο In C ( Σε Ντο) 1964, το οποίο περιλαμβάνει σύντομα μοτίβα που επαναλαμβάνονται για αρκετή ώρα από απροσδιόριστα όργανα και θεωρείται το πρώτο σημαντικό έργο του κινήματος του μινιμαλισμού. Σημαντικότεροι εκπρόσωποι του Αμερικάνικου μινιμαλισμού είναι ο συνθέτης Steve Reich (1936) που χρησιμοποιεί την τεχνική της διαφοράς

φάσης επηρεασμένος τόσο από την ηλεκτρονική μουσική όσο και από την μουσική της αφρικής και της ινδονησίας (όργανα που παίζουν την ίδια μελωδία αλλά ξεκινάνε από διαφορετικό σημείο της) και ο συνθέτης Philip Glass (1937) που ξεκινάει γράφοντας μουσική όπου προσθέτει σταδιακά νότες σε μια συνεχώς επαναλαμβανόμενη μελωδία και πετυχαίνει μεγάλη δημοφιλία γράφοντας όπερες και πολύ μουσική για τον κινηματογράφο.

### **Μαξιμαλισμός – Νέα πολυπλοκότητα**

Παρ' όλο που το κίνημα του μινιμαλισμού επηρεάζει και την Ευρώπη, οι ιδέες του ολικού σειραιοισμού καθώς και οι ιδέες του Ξενάκη σε συνδυασμό με τις νέες εξελίξεις στον τομέα της δυνατότητας χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών στη μουσική επηρεάζουν μια σειρά συνθετών που προέρχονται κυρίως από την Αγγλία αλλά επηρεάζουν όλη την Ευρώπη. Ένα νέο μουσικό κίνημα παίρνει την ονομασία "Νέα πολυπλοκότητα" σε αντιδιαστολή με τον όρο "Νέα απλότητα" του μινιμαλισμού. Η μουσική αυτή χαρακτηρίζεται από υπερβολική εκτελεστική δυσκολία, περίπλοκες παρτιτούρες και έντονες επιρροές από την μουσική του Ξενάκη και την ακραία ευρωπαϊκή πρωτοπορία του περασμένου αιώνα. Σημαντικότερος συνθέτης του κινήματος θεωρείται ο Άγγλος συνθέτης Brian Ferneyhough (1943).